

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

**SEREMONI YO PFULA YUNIVHESITI XIMFUMO LEMBE RA
XIAKADEMIKI RA 2018
ZK MATTHEWS HALL, MUCKLENEUK CAMPUS
8 NYENYANYANA 2018
PROF MANDLA S MAKHANYA
NHLOKO NA XANDLA XA CHANSELARA**

Yunivhesiti ya Xiafrika yo vumba vumundzuku eka ku korhokela vanhu

- Ndza khensa Mufambisi wa Nongoloko
- Tatana Mutshamaxitulu wa Khansele, Tatana Simelane
- Swirho swa Khansele
- Manana Makhanya
- Vatirhikulorhi eka *Executive na le ka Extended Management*
- Varhangeri va Swichudeni
- Varhangeri va OL
- Swirho swa xitafu na swichudeni

- Swirho swa vuhangalasangungu

Lembe leri mbulavulo wa mina wu hambana ni wa xivumbeko xa ntolovelo hikwalaho ka ku va ndzi lava ku teka nkarhi lowu wa ku sungula ka lembe ra xiakademiki ku rhamba ni ku kondletela hinkwenu ku va mi tirha na mina eka ndhawu yihi kumbe yihi laha mi nga kona leyi u nga vaka u ri eka yona, ku nyikela leswi swi languteriweke eka UNISA hi rixaka hi ku angarhela, kambe ngopfungopfu swichudeni. Hikwalaho, eka mina na vurhangeri hinkwabyo bya instituxini, leri a hi lembe rin'wana ra switshembiso, kambe i lembe ro humelerisa makungu ni tipholisi leswi ku nga twananiwa hi swona, swo hundzula xiyimo.

Hambiloko ndzi lemuka swinenenene leswaku ku hundzuka loku hi nga eka kona ku nge langutiwi hi ndlela yo olova hikuva a hi mhaka yo humelela xikan'we, kambe i ndlela na riendzo ro leha, ndzi rhamba vanhu hinkwavo va yunivhesiti ku tlakusa magoza yo humelerisa makungu ni tipholosi swa hina swo hundzula xiyimo, leswi swi ku nga twananiwa hi swona. Hungu ra mina ri olova ngopfu; hileswaku nkunguhatokulu wun'wana ni wun'wana wu fanele ku va ni mbuyelo lowunene.

Ndzi pfumeleleni ndzi vuyelela leswaku lembe ra 2018 ri fanele ku va ro 'endla ku hundzuka', hileswaku, lembe ro tirha hi nkinkhi na nghingiriko ku ri hava ku kayiveta, ku humelerisa makungu ni tipholisi swo hundzula xiyimo, swin'we ni ku korhokela swichudeni swa hina. Ndzi lava leswaku mi swi endla hi ndlela ya ku kotlanisa nkarhi na ku swi endla hi ndlela ya vuyelo byo hatlisa no tirheka.

Ndzi mi rhamba hinkwenu ku va vanhu vo endla, laha mi tinyiketelaka hinkwenu mi hlanganile ku nyikela hi leswi landzaka:

- Yunivhesiti ya ntiyiso ya Xiafrika yo tumbuluxiwa hi vuntshwa yo vumba vumundzuku eka ku korhokela ka yona vanhu;
- Ku antswisa malawulelo na fambiselo ra instituxini ya hina hi ku angarhela ya va yo angula na ku va na vutihlamuleri eka swiyimo na swiyenge hinkwaswo;
- Kharikhulamu yo hundzuriwa swinene leswaku yi fambelana na xikongomelo;
- Mbangu wo dyondzisa no dyondza wa xiyimo xo hlawuleka lexi pfunetaka ku humelela ni vuyelo byo hlawuleka;
- Ku antswisa ntokoto wa swichudeni hi ku angarhela, wu va hava ku dlaya vutivi lebyi nga kona, ku dlayiwa ka tindzimi na ku phahela van'wana etlhelo;

- Mitolovelo leyi nga hundzuka ya instituxini, leyi endlaka UNISA ri va kaya ra hina hinkwerhu;
- Tisisiteme na tipholisi leswi tirhaka kahle leswi kotisaka no tiyisa leswaku ku va ni matirhelo lamanene yo hatlisa ya instituxini.

Hinkwerhu hi fanele ku tsundzuka leswaku ntirho wa hina wo hlanganela ku va hi tumbuluxa UNISA hi vuntshwa wu sungule loko tiyunivhesiti letinharhu, ti nga Unisa, khale ka *Technikon South Africa*, na *Vista University Distance Education Campus* ti hlanganile hi Sunguti 2004 ku tumbuluxa yunivhesitikulu yo angarhela leyi sweswi yi amukelaka swichudeni swo tlula 350,000. I yunivhesitikulu leyi, leyi nga emavokweni ya hina naswona hi fanele ku tiyisisa leswi landzaka:

- Phurojeke ya yona ya swa miehleketo na mintokoto ya swa xiakademiki i ya xiyimo xa le henhla na ku faneleka;
- Swichudeni swa yona swa tinyungubyisa hi ku va eUNISA;
- Yi vumba hi nkinkhi na nghingiriko vumundzuku na vukorhokeri bya vanhu;
- UNISA hakunene i mabulandlela na murhangeri wa miehleketo leyintshwa leyi antswisaka vutomi;
- Ya kula na ku tshama yi ri karhi yi tixopela leswaku yi va ni ku hundzuka, vutumbuluxaswintshwa na ku pfulekela tindlela

tintshwa to tiva, mavonele mantshwa ya ku va na matwisiselo mantshwa ya matimba na vulawuri.

Loko hi ri ri karhi hi lemuka mhaka ya leswaku xiyenge xa dyondzo ya le henhla ya Afrika-Dzonga xi taleriwe hi madzolonga yo komba ku vilela lama nga ninginisa masungulo ya xona eka malembe mambirhi lama nga hundza hi mpimo lowu a wu nga si tshama wu va kona mpfuka ka ku fika ka xidemokirasi, hina laha UNISA hi fanele ku teka leswi tani hi ophochuniti ya ku va hi hetisa ku tumbuluxa hi vuntshwa ka instituxini leyi ya hina loku nga sungula hi 2004.

Tanihi instituxini leyi nga tinyiketela ku va ya Xiafrika hi ntiyiso kambe yi ri karhi yi ri na vuswikoti bya ku phikizana eka misava hinkwayo, eka ku vumba vumundzuku eka ku korhokela vanhu, na kaya ra pfhumba ra *Annual Decoloniality Summer School*, mhaka yo hlawuleka swinene leyi nga rhangela mapfhumba ya *#Rhodes Must Fall* na *#Fees Must Fall*, i nkarhi wa ku va hi hanya hi ku landza xivono xa hina, Chata ya hina, ti 11Cs+1 ta hina, *decoloniality* ya hina, na ku phakela hi ndlela yo vonaka eka swa hundzuluko na vululami eka swa ku hanyisana.

Lembe leri hi fanele ku komba vurhena bya hina hi ri na ku tshemba eka ku kumisisa ka hina hi ndlela ya xisayense xiphiqo xa sweswi xa

yunivhesiti ku va hi swi vula hi nga chavi leswaku ku tumbuluxa nakambe ka UNISA yi va instituxini ya nkoka wa le henhla swi simekiwe eka swihlawulekisi swa tsevu leswi faneleke ku yi hlawulekisa, ku nga leswi landzaka:

- Xivandla xa tindziminyingi: instituxini leyi vutivi bya ndhavuko bya Xiafrika, tindzimi, tikhosimoloji na tiontholoji swi nga mbilu ya vutitivi bya yona na moya wa yona;
- Xivandla xa vululami bya ku twisisa/ku hanyisana ka vanhu leswi amukelaka miehleketo ya leswaku vanhu hinkwavo va velekeriwa endzeni ka sisiteme ya vutivi yo tirhiseka no amukeleka;
- Xivandla xa 'tiikholoji ta vutivi' laha vutivi hi ku hambana ka byona byi phikizanaka na ku tiyisana;
- Instituxini leyi yi angulaka eka swa mahanyelo leyi nga tiyiseliki vudlayavutivi, ku dlayiwa ka tindzimi na ku tshikilela mifuwo ya le muxe kambe ri kandziyela no phahela etlhello mifuwo ya xiafrika;
- Instituxini leyi nga yo pfuxetiwa no seketeriwa hi timali leyi eka yona hambani lava va nga hava mali va fikelelaka dyondzo – laha dyondzo yi nga mfanelo ematshan'weni yo va lexi nyiketiwaka eka vanhu vo karhi ntsena va vangarivangani; na,
- Kaya ra un'wana na un'wana leri nga suseteriwa vukoloni, xihlawuhlawu xa tinxakatsongo, xihlawuhlawu xa mbala,

xihlawuhlawu xa rimbewu, na ku hundzula leswi ri nga vi ra vo karhi va nga va n'wankumi lava nga na timali ntsena kambe ri va ndhawu ya mani na mani.

Naswona hi fanele ku tiyisiwa hi mhaka ya leswaku ku ya le ndzhaku eka va2014, Khansele ya UNISA yi amukerile Kungu kumbe *Strategy 2030* xa hina xa sweswi, lexi, exikarhi ka swin'wana, xi lavaka ku hundzula Unisa yi va yunivhesitit leyi nga simekiwa eka Vuafrika naswona yi ri yunivhesiti ya Xiafrika ya ntiyiso, ku nga ri yunivhesiti ntsenantsena ya le Afrika, na swona yi va leyi kotaka ku phikizana emisaveni hinkwayo. Naswona hi tiyisiwa hi mhaka ya leswaku UNISA yi rhurhela tisenhara ta vulavisisi kumbe rhiseche to tala to tshikilela eka swa Xiafrika leswi swikumiswa swa swona swi faneleke ku letela ku humelerisa ka hina ka makungukulu, makungu ni tipholisi.

Hikwalaho hi tiyisiwa naswona hi vutivi lebyi hi nga byi hlengeleta eka levhele ya instituxini ya hina, leswi khulukaka swi huma eka tisehinara ta hina to hambanahambana, tinhlengeletano ta miletelodyondzo na tikhomferense ta matiko ya misava leti tshikelelaka eka miehleketo ya yunivhesiti leyi, ku susa vukoloni eka vutivi, ku hundzuka ka swa ku

hanyisana ka vanhu na swa akademiki swin'we na ku dyondzisa na ku dyondza.

Hi tlhela hi tiyisiwa hi swibumabumelo swa Khomixini ya Timfanelo ta Vumunhu eka swa ku hundzuluxa swilo ela Tiyunivhesiti ta Mfumo ku nga *South African Human Rights Commission Report on Transformation of Public Universities* lexi khulukelenaka hi ku kongomana thwi, na ku hundzuluxiwa ka dyondzo ya le henhla.

Ku tumbuluxiwa ka yuniti ya fambiselo na makhomelo ya ku hundzuluxa swilo leyi ku nga *Change Management Unit (CMU)* eka hofisi ya Nhloko na Xandla xa Chanselara hi 2016 swi pfunetile swinene hi ku andlala matshalatshala ya hundzuluxa swilo lama a ma simekiwe eka nkongomelo wa nhlokomhaka leyi nga ku hundzuluxa swilo eUNISA eka swa xiakademiki vululami bya swa ku hanyisana ka vanhu na nhluvuko ku nga: *'Transforming UNISA: Academic and Social Justice for Development'*.

Eka lembe ra 2017 hinkwaro, matshalatshala yo tisa ku cinca a ya katsa mijekajekisano yo lulamisiwa na mimburisano mayelana ni leswaku xana swikoxo swa swichudeni swa dyondzo ya mahala, yo fanela, yo susiwa vukoloni na ya khwaliti swi vula yini; eka leswi swikoxo swa

swichudeni swi vulaka swona mayelana na dyondzo ya mahala, yo fanela, yo suka eka vukoloni na ya khwaliti; swi hi pfumelerile tanihi instituxini ku va hi nghena hi vuxokoxoko naswona hi pfulekile, ku tirhana na mavito na maendlelo yo fana na ku suka eka swa vukoloni, ku tirha hi ku amukela ku hambana-hambana ka vanhu, ku endla swilo swi va xiafrika, leswi ku nga *decolonisation*, *diversification*, *Africanization* hambi ku ri kona ku hundzuluxiwa ka swilo ku nga *transformation* hi ri na miehleketo yo va erivaleni na leyi twisisekaka yo komba ndlela na ku nyika vundzeni eka kungukulu, makungu na tipholisi swo hundzuluxa swilo.

Ndzi fanele ku vula leswaku ku humelela ka hina hi ri hinkwerhu loko hi tilulamisela lembe ra ku humelerisa hundzuko swi ya hi ku va hina hi ehleketa hi ndlela yo enta hi leswi landzaka:

- Vurhangeri bya hina ku hundza eka vufambisi bya ntolovelolo;
- Matikhomelo lamanene ya hina yo amukeleka tanihi varhangari ni vadyondzisi;
- Matikhomelo ya hina ya xiphurofexinali tanihi varhangeri ni vadyondzisi;
- Ku tshembeka ka hina eka instituxini ya hina ni ku tinyiketela eka swichudeni swa hina; na,

- Ku vuyisela ku tshemba hi ku hatlisa exikarhi ka varhangeri, vadyondzisi na swichudeni.

Ku tikambela loku ka laveka swinene hikuva handle ko kanakana, UNISA i xiphemukulu xo hoxa xandla eka ikhonomi ya vutivi ya Afrika-Dzonga hi vathwasi va yona, naswona swi le rivaleni leswaku i rifuwo ra rixaka na ra tikokulu. Hi tsarisa kutlula n'we-xa-nharhu wa swichudeni hinkwaswo swa dyondzo ya le henhla laha Afrika-Dzonga na ku tumbuluxa vo tala va vathwasi va Afrika. Hikwalaho hi fanele ku tshama hi ri karhi hi lemuka mirhwalo ya khale ya matimu na vumundzuku lebyi hi nga byi rhwala tanihi UNISA.

A hi akeni ehenhla ka ku amukela hi ku hetiseka, magoza lama nga endliwa hi UNISA eka malembe lama nga hundza, leswi nga mbuyelo wa matshalatshala yo hlanganela ya lava va na nga xiavo vo hambana -- Khansele, vufambisi, vaakademiki, xitafu xa tihofisi, tiyunyoni na swichudeni. Ntirho wa vona lowo hlawuleka wu pfunetile ku hi tlakusa ku fika laha hi tikumeke hi ri kona ku nga ri khale. Lexi xi vile xitepisi xa hina eka ku susumeta hundzuko.

Sweswi se hi na Khansele yintshwa leyi rhangeriwaka hi Tatana Simelane. Mi na nkulukumba loyi a nga ku vulavuleni na n'wina

namuntlha loyi a nga yima dzi, eka nsusumeto wa yena wo yisa instituxini leyi eka levhele yin'wana ya le henhla. Ndzi rhangela ntlawa lowu nga nwelana na leswi hi yimelaka swona. Khansele leyi na Vufambisi a va kanakani mayelana na hundzuko hikwalaho ka ku va wu tisela Yunivhesiti ya hina vumundzuku lebyinene.

Ndzi lava naswona ku amukela ntirho wa Chanselara ya hina, khale ka Phuresidente Thabo Mbeki loyi a nga mfungho hi yexe, lowu UNISA yi tinyungubuyisaka ku va xiphemu xa wona. A swi kanakanisi leswaku loko ho boha makungu yo fana tanihi ndyangu wa UNISA ku yisa emahlweni tiphurojeke ta vutivi na ku antswisa vukorhokeri eka swichudeni swa hina, ku hava lexi nga hi sivelaka ku ya emahlweni.

Ndzi tshikelela mhaka ya ku va na xivindzi na ku titshemba tanihi xiphemu xa xirhambo eka hinkwerhu ka hina ku va hi tirhana hi ku kongoma na timhaka to tika ta sweswi to fana na ta ririmi, mhaka ya nkoka ya thiyori ya swa ku hanyisana ka vanhu, mhaka ya kharikhulamu, na mhaka ya ku cinca ka swa maendlelo eka instituxini ya hina. Mupan-Africanist na musosiyoloji, Kwesi Prah u vule leswaku:

'The intimidating question we face as academics in Africa today is, how do we decolonize the academic enterprise, how do we indigenize knowledge production, how do we usefully domesticate

knowledge and its production.' (Xivutiso xo tika lexi kongomaneke na vaakademiki eAfrika namuntlha, hi leswo, xana hi swi endlisa ku yini ku herisa vukoloni eka swa xiakademiki, hi swi endlisa ku yini leswo vumaki bya vutivi bya hina byi va bya xintu , na leswo hi swi endlisa ku yini leswo vutivi byi va laha kaya na maendlelo ya vutivi lebyi.)

Lembe ra hina ra ku humelerisa hi matimba makungu na tipholisi leswi ku nga twananiwa eka swona swi nge humeleli loko hi ya emahlweni hi chava na ku chavisiwa hi swikoxo swo laveka leswi swi vekiwaka emahlweni ka hina na ku cinca loku lavekaka, leswi faneleke ku endlwa.

Hi ku tshemba ku kumisisa ka xisayense loku hi nga ku endla ka xiyimo xo tika xa xisisiteme na ku fambelana na vutivi, hi fanele se sweswi hi tiya ku humelerisa ku cinca ka kharikhulamu. Swi nga va njhani loko ho swi humelerisa hi ku landza miehleketo ya ntlhanu leyi landzelaka:

<u>Tlhelo ro susa vukoloni</u>	<u>Tinotsi to hlamusela</u>
1. Ku tchengusa vutivi bya <i>Euro-North American-</i> <i>centric (Decentring of Euro-</i> <i>North American-centric</i>	Leswi swi vula magoza mambirhi: Ku vuyisa Afrika tanihi ndhawu ya vutivi ya ntiyiso na ku tekela enhlokweni hi ntiyiso vutivi bya

<p><i>knowledge)</i></p>	<p>Xiafrika tanihi masungulo, swi nga bohi ku va hi cukumeta vutivi byo huma eYuropo kumbe Amerika-N'walungu.</p> <p>Xikongomelo i ku tirhana na xiyimo xo tika xa ku fanela na ku tlhengusana. I maendlelo yo vuyisa lawa ya kotisaka Maafrika ku tivona kahle. Swi vula ku cinca ka xiyimo lexi Maafrika va tivaka na ku hlamusela misava haxona.</p>
<p>2. Ku hundzula vutivi byi va bya Xiafrika (<i>Africanisation of knowledge</i>)</p>	<p>Leswi swi vula ku vuyisa nakambe vuafrika na vutitivi bya maafrika (re-assertion of African identity) na ku kuma nakambe ka vutivi mayelana na mifuwo ya Xiafrika na mikoka. I maendlelo yo vuyisa nakambe lama nga simekiwa eka vutivi bya ndhavuko tanihi 'nchumu wa le ndzeni lowu humaka eka mfuwo wo karhi, leswi hambanaka na ntlawa</p>

	wun'wana wa vutivi lowu nghenisiwaka wu huma kun'wana.'
3. Ku engetela/ku katsa vutivi bya Xiafrika eka ntsengo wa vutivi lowu nga kona <i>(Adding/including African knowledge into existing canon of knowledge)</i>	Leswi i endlelo ro tsana ro susa vukoloni leri tirhisaka xivumbeko xa vulolo xo engetela ntsena michumu yintshwa eka ntsengo na kharikhulamu lowu nga kona. Mhakakulu laha i ku engetela vundzeni byintshwa handle ko vumba hi vuntshwa kharikhulamu.
4. Ku tirhana na vutivi lebyi nga kona hi ndlela yo xopaxopa yo hundzula vukoloni <i>(Decolonial critical engagement with existing knowledge)</i>	Maendlelo lawa ya vula ku konanisa hi vuenti vutivi lebyi 'amukeriwaka' na ku tirhana hi ndlela yo xopaxopa na politiki ya matumbuluxelo na mahangalaselelo ya vutivi. Maendlelo lawa ya lava ku pfupfula swiphiso leswi nga tumbetiwa swo fana na xihlawuhlawu xa mbala na

	timhaka ta matimba yo ka ya nga ringanani lama nga kona.
5. Ku demokiratayiza vutivi/ /tiikholoji ta vutivi (<i>Democratizing knowledge/ecologies knowledge</i>)	Leswi swi vula ku pfula akhademi yi katsa vutivi bya tinxaka to hambana ku katsa lebyi nga tshikeleriwa tanihi xiphemu xa ku fikelela ku ringanana ka vutivi. Ku pfula loku ka mitlawwa ya vutivi swi endlela ku tumbuluxa 'ntwanano eka swa tidyondzo' lowu 'kongomaka na ku wisa ntlhontlho wo lawula kutlula mpimo, ku ringananerisa kutlula mpimo, ku va na maendlelo yo fana kutlula mpimo na ku kota ku va swilo swi vhumbeka ngopfu'.

Ku hundzula kharikhulamu swi vula ku ehleketa nakambe hi ndlela ya nkoka, yo enta na ku ehleketa nakambe milawu leyi vumbaka tidyondzo ta hina, ku fanela ka tona na ku fanela xikongomelo.

Ndza mi khutaza no mikondletela hinkwenu ku tsundzuka marito ya n'wamatimu wa sayense wa Mufurwa, Michel Foucault, loyi a nga vula leswaku tisayense ta namuntlha a ti hluvukangi hi ndlela ya ntumbuluko kambe ti vile mbuyelo wa swikoxo swo karhi swa vutivi byo karhi lebyi a byi laveka hi nkarhi wa kona. Foucault u ringanyete leswaku:

The epistemological field traversed by human sciences was not laid down in advance [...]. They appeared when man constituted himself in Western culture as both that which must be conceived of and that which is to be known. There can also be no doubts, certainly, that the historical emergence of each of the human sciences was occasioned by a problem, a requirement, an obstacle of a theoretical or practical order [...]. (Riendzo ra vutivi leri fambiweke hi sayense ya vanhu, a ri nga lulamisiwangi emahlweni [...]. Kambe riendzo leri ri endleke hikuva vanhu va sungula ku titwisisa no tihlamusela hi rifuwo ra vupeladyambu tanihi ku tumbuluxa na ku tiveka. A ku na ku kanakana hi leswaku ku tumbuluka ka sayense ya vanhu swi fambisana na xirhalanganyi, xilaveko na xisivelo eka swa tiyori na maendlelo yho khomeka [...])

Tanihi tiko, tikokulu na misava ya ximanguvalawa hi ku anama, a swa ha koteki ku ya emahlweni na ku tumbelela ntiyiso wa nkarhi wo tika wa

swa vutivi na muxaka wa xisiteme lowu nga hi fikela. Ntlhontlho lowu hi nga langutana na wona wu vekiwa kahle hi musosiyoloji wa ndhuma, Immanuel Wallerstein, eka buku ya yena ya nkoka leyi vuriwaka ***The Uncertainties of Knowledge*** laha a nga ringanyeta leswaku:

I believe that we live in a very exciting era in the world of knowledge, precisely because we are living in a systemic crisis that is forcing us to reopen the basic epistemological questions and look to structural reorganization of the world of knowledge. It is uncertain whether we shall rise adequately to the intellectual challenge, but it is there for us to address. We engage our responsibility as scientists/scholars in the way in which we address the multiple issues before us at this turning point of our structures of knowledge. (Ndzi kholelwa leswaku hi hanya eka nkarhi wo nyanyula eka misava ya vutivi, hikuva hi hanya eka sisteme ya hasahasa leyi yi hi bohelelaka leswaku hi vutisisa nakambe swivutiso hi vutivi no languta mavumbekelo ya vutivi. A swi le rivaleni leswaku xana hi ta swikotake xana ku va na ntokoto wa vutivi ku langutana na ntlhontlho wa ntokoto wa vutivi, kambe hi fanele ku angulana na ntlhontlho lowu. Hi fanele ku langutana na vutihlamuleri bya hina tanihi van'wasayense/vadyondzeki hi ndlela leyi hi langutanaku na yona swilo swo hlaya leswi nga mahlweni ka hina eka nkarhi wa sweswi wa ku hleleka ka vutivi.)

Hungu ra mina i ra ku va hi hlanganyetana na mitlhontlho hi mfanelo. Ku hlanganyetana na mitlhontlho hi mfanelo loku ka muxaka wa xisisiteme na ku fambelana na vutivi, ku lava leswaku hi nghena eka ku endla kunene tanihi:

- **Ku ehleketa nakambe ku ehleketa hi koxe (Rethinking thinking itself)**

Ekuringeteni ka hina ku va hi nyikela kharikhulamu leyi cinceke swinene, hi fanele ku tirhana nkarhi hinkwawo, na hi ndlela ya xisisiteme, 'ku ehleketa nakambe ku ehleketa' ('rethink thinking') hi koxe hambu ku ri ku 'ehleketunula' yin'wana ya miehleketo, tithiyori na tikhonsepe, leswi hi nga swi tekela. Cathrine Odora Hoppers na Howard Richards va hlamusela 'rethinking thinking' tanihi:

The casting of light at last onto subjugated peoples, knowledges, histories and ways of living unsettles the toxic pond and transforms passive analysis into a generative force that valorises and recreates life for those previously museumised. (Ku voninga

eka vanhu lava va tshikileriweke, matimu ya vutivi na tindlela to hanya, leswi swi kavanyetaka no cinca mahlamuselelo yo kala majadzu eka leswi swi khutazaku ku vumbiwa, ku kukumuxa no vumba vutomi eka leswi a swi nga tirhisiwi kahle eka nkarhi lowu nga hundza)

- **Ku dyondza ku dyondzunula leswaku hi ta dyondza nakambe**

Leswi swi vula ku va hi rivala swin'wana swa leswi hi nga dyondzisiwa, hi titshunxa eka tindlela ta maehleketelo leti hi nga sindzisiwa tona hi dyondzo, mfuwo na mbangu swa ku hanyisana ka vanhu, leswi hinkwaswo swi nga funghiwa hi maendlelo ya le Vupeladyambu.

- **Ku hundzula nsinya wa maendlelo**

Leswi swi vula ku va hi suka hi ndlela ya vutlhari na hi vutivi, eka ku fumiwa hi Xiyuropo, ku katsa na ku cinca tinhenha leti hi nga tiseketela hi tona. Loko hi endla leswi, hi fanele ku ehleketa swinenenene mayelana na xihlawuhlawu xa rixaka kumbe muvala, rimbewu, vutshamo hi xiyimo (social), hambu yi ri ndhawu leyi vaehleketikulu va kumekaka eka yona loko hi ri karhi hi pfuxeta kharikhulamu ya hina.

- **Ku tlhelela eka masungulo**

Maendlelo lawa ya fambelana na ntirhokulu wa hina wo tirhisa tindzimi ta hina ta Xiafrika eka ku dyondzisa, ku dyondza na ndzavisiso.

Makumu

Ndzi pfumeleleni ndzi heta hi ku vula leswaku leswi swi nga hi fikela i nkayankayo lowu hi faneleke ku wu hlula ku tshikeleriwa no soriwa eka xivandla xo tumbuluxa vutivi leswi swi khumbaka ku hluvuka ka hina eka swa tipolitiki, swa ikhonomi na swa mfuwo tanihi vanhu. Hambi leswi hi swi endlaka hi swi vula vuhundzuluxi, ku susa vukoloni kumbe ku endla swilo swi va swa Xiafrika; leswi nga swa nkoka ngopfu hi leswi kahlekahle hi swi endlaka laha hansi ku lulamisa mitlhontlho ya khale ya ku faneleka ka vutivi na dyondzo—ku faneleka mayelana na mikoka na ku faneleka mayelana na swikili swo endla kunene. Ndzi fanele ku vula naswona eka ku pfala ka mina mbulavulo wa mina wa mafundza wa ku pfula yunivhesiti, leswaku eka ntirho wa hina wa siku na siku laha UNISA, hi fanele ku tiva leswaku xo rhangana eka mintirho ya hina i swichudeni swa hina naswona hi fanele ku swi veka exikarhi eka hinkwaswo leswi hi swi endlaka loko hi ri karhi hi humelerisa makungukulu, makungu na tipholisi ta hina.

Nkosi Sikelela iAfrica

Nkosi sikelela iUnisa

Re a leboha

Re a leboga

Siyabonga

Dankie

Inkomu

Siyathokoza

Ndo livhuwa

Enkosi

Ro livhuwa

Aio

Thank you